

Г.А. ЧОРНА

Уманський державний педагогічний університет
ім. Павла Тичини
вул. Садова, 2, Умань, Черкаська обл., 20300, Україна

РОСЛИННИЙ ПОКРИВ ЗАПЛАВИ р. ГІРСЬКИЙ ТІКИЧ

Ключові слова: Гірський Тікич, розвиток заплави, заплава на рослинність, екомережа, регіональний ландшафтний парк.

Розробка в Україні екомережі передбачає включення до неї, поряд із національними, екоядер та екокоридорів регіонального та місцевого рівнів. Річка Гірський Тікич може бути включена до екомережі як регіональний екокоридор субмеридіонального простягання, що пов'язує в єдине ціле Шуляцькі болота в її верхів'ї, акваторії та прилеглі до них території з високою флористичною насиченістю Воронянських ставів, буксько-тальнівські виходи кристалічних порід та заплаву в районі злиття річок Гірський та Гнилий Тікич. Завдяки р. Синюха Гірсько-Тікицький регіональний екокоридор пов'язаний в єдине ціле з меридіональним Південно-бузьким екокоридором національного рівня.

Досліджувана територія належить до двох геоботанічних районів Умансько-Канівського (Правобережно-Центрального) округу Подільсько-Середньопридніпровської підпровінції Східноєвропейської провінції Лісостепу [1]: Жашківського лучних степів, дубових і грабово-дубових лісів і Христинівсько-Звенигородського грабово-дубових, дубових лісів, лучних степів і рослинності гранітних відслонень.

За фізико-географічним районуванням України [11], долина Гірського Тікича розміщена в Дністровсько-Дніпровській лісостеповій провінції, в Центральній та Південній лісостепових областях Придніпровської височини. Заплава річки може слугувати типовою моделлю розвитку рослинного покриву річкових заплав середніх і малих річок цього регіону. Витоки річки знаходяться в Плисківсько-Оратівському фізико-географічному районі, більша частина долини розташована в Маньківсько-Букському районі Центральної області, а нижче м. Тальне Гірський Тікич входить в Уманський (Буксько-Синюський) район Південної лісостепової області.

Поверхня Українського щита тут характеризується пологими підвищеннями і западинами. Різниця між максимальними і мінімальними висотами не перевищує 90 м. На північний захід від м. Жашків, на вододіл річок Гірський та Гнилий Тікич, максимальна абсолютна висота місцевості становить 260 м над рівнем моря. Основу Українського щита складають метаморфізовані граніти і гнейси, які виступають у відслоненнях долини Гірського Тікича. Нашарування осадових порід на шиті починається з верхньокрейдових відкладів. Нео-

генові породи представлені строкатими глинами та київськими мергелями, розмитими в долині Гірського Тікича. Із заляганням каолінових глин пов'язані зсуви на схилах долини в середній течії [12].

Сучасна річкова долина Гірського Тікича на різних ділянках є різновіковою, у зв'язку з чим їхня морфологія різна. У цілому долина була розроблена ще в льодовиковий період, а льодовикові води поглибили її. Різна глибина долини, відмінності в будові та конфігурації зумовлені внутрішньою тектонічною щита і залежать від інтенсивності диференційованих епейрогенічних рухів окремих тектонічних структур. Тектогенез Українського щита проявився, зокрема, в тому, що в долині Гірського Тікича південніше м. Тальне знаходиться один із чотирьох вузлів перетину розломних зон північно-західного та південно-східного простягання [9]. Складки порід метаморфічного комплексу розташовані тут у субмеридіональному напрямку [13]. У свою чергу, простягання синкліналей визначило характер простягання долини Гірського Тікича. Ю.Д. Клепов [3] відносив цей регіон до рельєфного Лісостепу і вважав більш-менш спокійним щодо епейрогенезу, а також зазначав, що для нього характерний переважно елювіальний напрям розвитку рослинно-грунтового покриву. Б.Л. Личков і В.М. Чирвинський [5] між річками Гірський та Гнилий Тікич і системою Тясмина виявили кілька наскрізних долин, що з'єднували басейни Південного Буга і Дніпра. По цих долинах талі флювіогляціальні води проникали далеко на південь. Наявність таких долин, зокрема на ділянці Стадниця—Клюки—Шуляки, певною мірою пояснює формування північно-східної гілки сучасного витoku Гірського Тікича.

Геоморфологи [5] поділяють Гірський Тікич на дві ділянки: від витоків до смт Буки і від смт Буки до с. Скалеве. На першій ділянці кристалічні породи майже не виступають, річка тече серед осадових порід. Річкова долина тут досить широка внаслідок наявності великих заплав і терас. На другій ділянці Гірський Тікич протікає у вузьких гранітних тіснинах своєї долини, що місяцями уподібнюється справжньому каньйону. Для цієї річки, як і для інших річок Київського плато, характерні врізані у кристалічні породи ерозійні другі тераси. Вище смт Буки відносний рівень тераси є набагато нижчим, ніж нижче за течією. Значні розширення другої тераси біля сіл Кислин, Нова Гребля, Русалівка пов'язані з підпором вод у паводок у каньйоні Буків, де вода затримувалась і тому широко розливалась на верхній ділянці. Виходи гранітів нижче Буків весь час чергуються з ділянками, на яких немає кристалічних порід. Відносна висота терас над сучасним руслом у районі кристалічних виходів завжди більша, ніж поза ними.

Особливості морфології долини визначили неоднорідність сучасної заплави Гірського Тікича на відстані 167 км від витоків до її злиття з Гнилим Тікичем (рис. 1).

Як зазначає Б.М. Міркін [7], заплави — це продукти взаємодії водних потоків і геологічних порід у стрімкому процесі, коли багато суттєвих змін структури відбувається протягом життя одного покоління. Такі зміни сталися і в су-

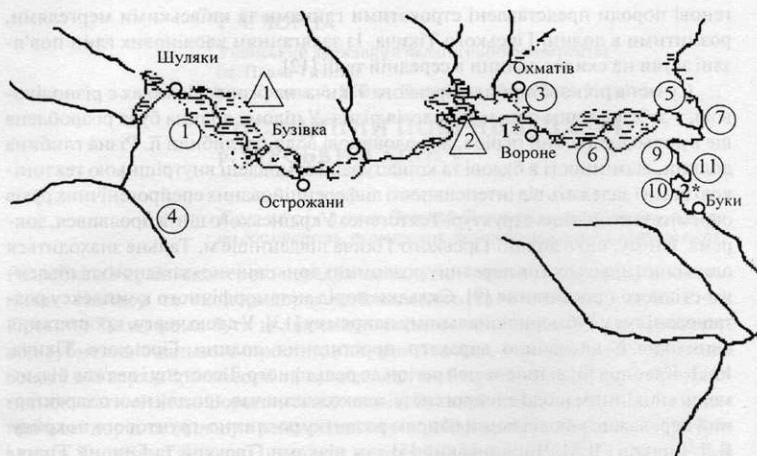
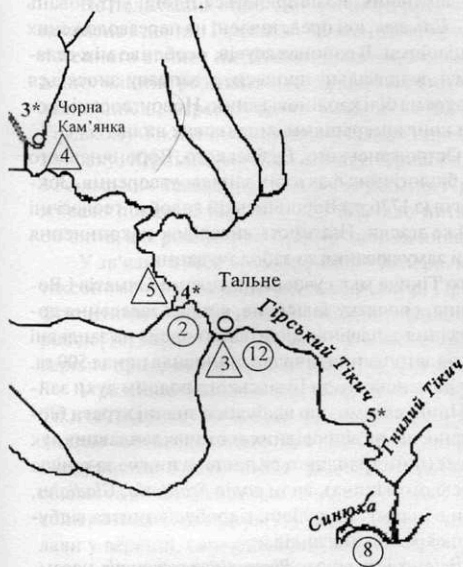

Рис. 1. Картошхема басейну р. Гірський Тікич з об'єктами гідробудівництва та природоохоронними об'єктами. Умовні позначення: * — I (1*–5*), О — II (1–12), Д — III (1–5). I — об'єкти гідробудівництва у 30-х роках ХХ ст.; 1* — Воронянська ГЕС; 2* — Бузька ГЕС; 3* — Юрпільська ГЕС; 4* — Тальнівська ГЕС; 5* — Кривоколінська ГЕС. II — сучасні природоохоронні об'єкти: а) заказники загальнодержавного значення: гідрологічний (1 — Шуляцьке болото); б) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення (2 — Тальнівський); в) заказники місцевого значення (гідрологічні: 3 — Охматівський, 4 — Цибулівський, 5 — Кислинський, 6 — Кутівський, 7 — Русалівський; 8 — комплексний Синюський); г) пам'ятки природи (геологічна: 9 — скеля «Радіонова», гідрологічна: 10 — водоспад «Вир», комплексна: 11 — Букський каньйон); д) заповідні урочища: 12 — діброва Ф.І. Дубковецького. III — запропоновані природоохоронні об'єкти — заказники загальнодержавного значення: 1 — Адамівський, 2 — Воронянський, 3 — Тарасівський; заказники місцевого значення: 4 — Скеля, 5 — Гордашівський

Fig. 1. Schematic map of the Gorny Tikich river with hydroconstruction and natural protected objects hydroelectric power station and natural protection. Symbols indicate: * — I (1*–5*), О — II (1–12), Д — III (1–5). I — objects hydroelectric power station the thirties XX century: 1* — Voronianska HPS; 2* — Butska HPS; 3* — Yurpilska HPS; 4* — Talnivska HPS; 5* — Kryvokolinska HPS. II — present protected objects: a) reservation units of state importance: hydrologic one: 1 — Shuliaky moor; b) parks-masterpieces of gardening arts units of state importance: 2 — Talnivsky; c) reservation units of local importance (hydrologic ones: 3 — Okhmativsky, 4 — Tsibulivsky, 5 — Kyslynsky, 6 — Kutivsky, 7 — Rusalivsky; 8 — complex Syniysky); d) nature monuments (geologic: 9 — the rock «Radionova», hydrologic: 10 — waterfall «Vir», complex: 11 — Buksky canyon); e) preserved forest parcels: 12 — F.I. Dubkovetskyo; III — future nature-protected objects — reservation units of state importance: 1 — Adamivsky, 2 — Voroniansky, 3 — Tarasivsky; reservation units of local importance: 4 — the rock, 5 — Gordashivsky

часній заплаві Гірського Тікича. На її формування відчутно вплинуло створення у XIX–XX ст. кількох великих водоймищ, що заповнюють широку долину неподалік витоків Острожанського (площа 618 га), Бузівського (290 га), Воронянського (580 га) [6]. Характерно, що на цьому відрізку Гірський Тікич про-

ний Кут Жашківського р-ну та с. Чорна Кам'янка Юрпіль-Маньківського р-ну Черкаської обл. долина врізана на десятки метрів у кристалічні породи докембрію і має каньйоноподібний характер. Біля смт Буки, що знаходиться на цьому відрізку, долина врізана на 70–80 м, висота падіння води на відстані 1 км становить 2,5 м. Заплава у вузькій каньйоноподібній долині набуває характеру гірської проточної. Тут трапляються переكاتи, невеликі пороги і водоспади. До цієї ділянки приурочені реофільні угруповання синтаксонів *Potametum nodosi*, *Glycerietum fluitantis*, *Sagittario-Sparganietum emersi*. Поряд із глибоко врізаними ділянками долини прориву спостерігаються долинно-озерні розширення. Біля с. Русалівка долина Гірського Тікича врізана лише на 20–30 м, а її ширина досягає 4–5 км. Заплава в цьому районі сегментно-грависта.

Нині зменшується стік з водозбірного басейну внаслідок замулювання, заростання, пересихання малих річок, зокрема лівобережних приток Пожиточ-

тікає майже в широтному напрямку і приймає невеликі лівобережні притоки, зокрема річки Торч, Бурти, які дренують територію, розташовану на північно-західних відрігах Придніпровської височини. У верхів'ях Гірського Тікича представлені варіанти рівнинної заплави: нерозвинута торф'яниста, подекуди мінеральна, що поступово переходить у сегментно-грависту. На формування верхніх ділянок заплави найбільше вплинула глибинна ерозія. Малопотужні алювіальні відклади заторфовані. Утворення річкою меандр пов'язано із формами поверхні центральної частини Придніпровської височини. Низька заплава нерозчленована або слабо розчленована на приуслову, центральну і притерасну частини.

Різко відмінним є характер долини і, відповідно, заплави Гірського Тікича в його середній течії. Між с. Черво-

на, Китиця, правобережних — Кишиха, Мошурівка, Тальянка, струмків і джерел. Наслідком зменшення водності є обміління Гірського Тікича, скорочення тривалості весняного паводку. Зменшується площа заплави, яка викривається повеневими водами. Порушення заплавного режиму поряд з іншими антропогенними чинниками призводить до зміни рослинного покриву заплави в бік його мезофітизації і навіть ксерофітизації, що сприяє розвитку угруповань рудеральних видів, зокрема адвентивних. Розширюються площі угруповань класів *Bidentetea tripartiti*, *Galio—Urticetea*, які представлені на перезвожених територіях регіону п'ятьма асоціаціями. В районах зсувів, особливо між селами Вороне—Кути, посилюються делювіальні процеси, у заплаву зносяться матеріали з корінного берега, зокрема білі каолінові глини. Новоутворені еко-топи заселяються тимчасовими конгломераціями випадкових видів.

На обширних мілководдях Острожанського, Бузівського, Воронянського водосховищ посилюється роль біологічних факторів заплавоутворення. Зокрема, в існуючій понад два століття (з 1776 р.) Воронянській водоймі геологічні процеси заплавоутворення майже згасли. Натомість внаслідок накопичення сапропелю посилюються процеси замулювання та заболочування.

До зарегулювання Гірського Тікича між сучасними селами Охматів і Вороне простяглася широка рівнина, спочатку заліснена, а після заселення долини в середині XVI ст. і вирубування заплавних лісів перетворена на заплавні луки. Площа Воронянських лук до затоплення заплави становила понад 500 га. Затоплені при спорудженні Острожанського та Бузівського водойм луки займали у цілому близько 1000 га. Припускаємо, що відбулися значні втрати біорізноманітності, оскільки ймовірно, що на відповідних екотопах заплавних лук зростали види родини *Orchidaceae* (нині трапляються вище та нижче за течією від зарегульованого відрізка Гірського Тікича), види родів *Fritillaria*, *Gladiolus*, нині рідкісні для флори України в цілому. Внаслідок гідробудівництва відбулися фрагментація та скорочення ареалів цих видів.

Збільшуються площі, зайняті ценозами союзу *Phragmiton communis*, насамперед *Phragmitetum communis*, *Typhetum angustifoliae*. Клас *Potametea* представлений угрупованнями *Potametum crispum*, *Myriophylletum verticillati*, *Elodeetum canadensis*. Скорочуються площі, зайняті ценозами *Nuphar luteum* — *Nymphaetum albae*. На цій ділянці можна виділити затухаючу сегментно-гривисту рівнинну заплаву з окремими острівними сегментами.

Нині на правому березі від витоку р. Гірський Тікич до м. Тальне на місці дубових і грабово-дубових лісів майже повсюдно розміщуються сільськогосподарські угіддя. Лише західніше гирла р. Конелка в доагрикультурні часи тут панували лучні степи. На лівому березі ліси переважали над степами лише по берегах річок Торч, Бурти, в межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів неподалік від їх злиття.

Басейн Гірського Тікича визначальний в історико-археологічному аспекті, що, у свою чергу, суттєво вплинуло на його природні ресурси. Безпосередньо до берегів Гірського Тікича приурочені поселення трипільської культури (в

районі сучасних сіл Веселий Кут, Гордашівка, Глибочок, Корсунка, Криві Коліна та м. Тальне). У долині правобережної притоки Гірського Тікича р. Тальнянка існували найбільші поселення — протоміста Майданецьке (270 га) та Тальнянки (450 га). За граничної в умовах екстенсивного землеробства та тваринництва щільності населення, що становила 50 осіб/км², лісистість знизилася з 50 до 9 % [4].

На подальших етапах історичного розвитку продовжувалося формування поселень в долині Гірського Тікича, що супроводжувалось посиленням антропогенного впливу на річково-долинний комплекс внаслідок будівництва водяних млинів, розміщення в заплаві воловень та вівчарень, вирубування заплавлених лісів, перегачування русла для вилува риби. У 30-ті роки ХХ ст. на Гірському Тікичі інтенсивно будували гідроелектростанції — Буцьку, Воронянську, Юрпільську, Тальнівську, Кривоколінську [6]. У 70-ті роки ХХ ст. в 32 сільських населених пунктах по берегах Гірського Тікича та м. Тальне проживало понад 52 тис. осіб [2]. Постає питання про охорону гідрологічних об'єктів, але рослинний покрив долини лишався поза увагою дослідників.

У зв'язку з цим протягом 1995—2002 рр. ми вивчали флористичну та синтаксономічну різноманітність заплави р. Гірський Тікич. Обробка наявного фітоценотичного матеріалу з використанням існуючих класифікаційних розробок [10, 14] для визначення синтаксонів дала нам змогу скласти попередній варіант продромуса її рослинності за методом Браун-Бланке.

У результаті досліджень встановлено, що рослинність заплави Гірського Тікича містить 10 класів (*Lemnetea*, *Potametea*, *Phragmiti—Magnocaricetea*, *Molinio—Arrhenatheretea*, *Bolboschoenetea maritimi*, *Alnetea glutinosae*, *Isoeto—Nanajuncetea*, *Chenopodietea*, *Bidentetea tripartiti*, *Galio—Urticetea*), 18 порядків, 25 союзів та 57 асоціацій, що свідчать про їхню високу різноманітність. Синтаксони розподілені вздовж Гірського Тікича залежно від характеру екоотопів заплави у верхній, середній та нижній течії. Характер екоотопів зумовлює також нерівноцінне ценотичне багатство окремих класів.

У кількісному співвідношенні переважають синтаксони класу *Phragmiti—Magnocaricetea* (22 асоціації), що свідчить про їхню евритопність та наявність заболочених екоотопів, однак не самої заплави, а переважно створених на Гірському Тікичі водойм. На їх обширних мілководдях зростають 13 асоціацій класу *Potametea* та 10 — *Lemnetea*. Найменш трансформованою є заплава поблизу витоків, де представлена найбільша кількість синтаксонів. Лише там представлені три асоціації союзу *Alnion glutinosae* та асоціації *Hydrocharito—Stratiotetum aloides*, *Stratiotetum aloides* із союзу *Hydrocharition*.

Трансформація заплави під впливом антропогенних чинників у середній течії створила передумови для розвитку рудеральних угруповань класів *Bidentetea* та *Chenopodietea* і нітрофільних угруповань класу *Galio—Urticetea*. Лише у середній течії ми знайшли угруповання слабозаселених субстратів: *Caricetum distichae* та *Schoenoplectetum tabernaemontani*. Тут також найкраще виражені екоотопи обихаючих мілководь, до яких приурочена одна асоціація класу *Isoeto—Nanajuncetea*.

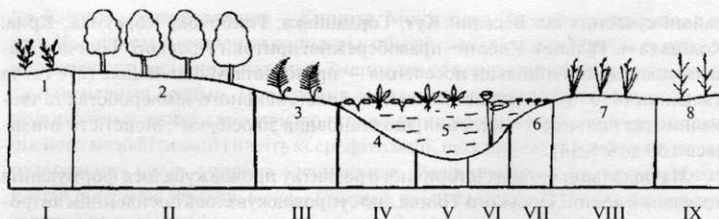

Рис. 2. Фітоценотичний профіль Шуляцького болота. Умовні позначення: Асоціації: I — *Salicetum pentandro-cinereae*, II — *Ribo nigri—Alnetum*, III — *Carici elongatae—Alnetum*, IV — *Hydrocharito—Stratiotetum aloides*, V — *Stratiotetum aloides*, VI — *Nupharo lutei—Nymphaetum albae*, VII — *Lemno—Spirodeletum polyrrhizae*, VIII — *Caricetum acutiformis*, IX — *Glycerietum maximae*. Види: 1 — *Salix cinerea*, 2 — *Alnus glutinosa*, 3 — *Thelypteris palustris*, 4 — *Hydrocharis morsus-ranae*, 5 — *Stratiotes aloides*, 6 — *Lemna minor*, 7 — *Carex acutiformis*, 8 — *Glyceria maxima*

Fig. 2. Phytocoenotical profile of the Shulaky moor. Symbols indicate: I—IX — associations of vegetation; 1—8 — species of plants

У місяця зі слабо вираженою заплавою, де русло звужене і має більшу швидкість течії, розвиваються ценози союзу *Oenanthion aguaticae*.

Виявлені нами у заплаві Гірського Тікича процеси вторинного спонтанного заболочування потребують подальшого вивчення, сталомом відновлення боліт із властивими для них рослинними угрупованнями можуть слугувати заболочені верхів'я річки.

Проте нині, крім загальнодержавного гідрологічного заказника «Шуляківське болото» площею 940 га, розташованого неподалік витоків, у ранзі заказників місцевого значення в Монастирищенському, Жашківському, Маньківському та Тальнівському районах Черкаської обл. в долині Гірського Тікича охороняється лише понад 500 га акваторій та перезволожених територій. Як державні пам'ятки природи місцевого значення виділені водоспад Вир, Радіонова скеля та Буцький каньйон в околицях смт Буки (рис. 2).

Для майбутнього заповідання зарезервоване урочище Скеля поблизу с. Юрпіль Маньківського р-ну [8]. У цілому на басейн Гірського Тікича припадає близько 10 % площі заповідних об'єктів Черкащини. Для збереження існуючої фіторізноманітності заплави Гірського Тікича та оптимізації природоохоронної мережі регіону пропонуємо створити п'ять нових природоохоронних об'єктів: три заказники державного та два місцевого значення, розширити територію існуючого Синюського заказника до злиття Гірського та Гнилого Тікичів (рис. 1).

Запропонована для створення заказника «Адамівський» територія знаходиться неподалік витoku Гірського Тікича. Тут знайдено популяцію *Orchis militaris* L., занесену до Червоної книги України. Очеретово-рогозові плавні тут утворюються з вільховими болотами та заболоченими мілководдями. У складі урештовань відзначені регіонально рідкісні види *Batrachium aquatile* (L.) Dumort., *Thelypteris palustris* Schott, *Cicuta virosa* L.

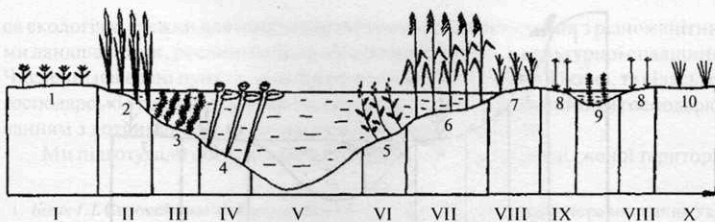

Рис. 3. Фітоценотичний профіль Вороняньського ставу. Умовні позначення: Асоціації: I — *Bidentetum tripartiti*, II — *Typhetum angustifoliae*, III — *Ceratophylletum demersi*, IV — *Nupharo lutei*—*Nymphaetum albae*, V — *Potametum crispis*, VI — *Phragmitetum communis*, VII — *Caricetum distichae*, VIII — *Schoenoplectetum tabernaemontani*, IX — *Hippuridetum vulgaris*, X — *Juncetum compressi*. Види: 1 — *Bidens tripartita*, 2 — *Typha angustifolia*, 3 — *Ceratophyllum demersum*, 4 — *Nymphaea alba*, 5 — *Potamogeton crispus*, 6 — *Phragmites australis*, 7 — *Carex disticha*, 8 — *Scirpus tabernaemontani*, 9 — *Hippuris vulgaris*, 10 — *Juncus compressus*

Fig. 3. Phytocoenotical profile of the Voronoje pond. Symbols indicate: I—X — associations of vegetation; 1—10 — species of plants

До заказника «Вороняньський» пропонуємо включити урочища Березина, Перекат та Малі Кручки на правому березі Гірського Тікича. На обширних мілководдях Вороняньської водойми, що нині становлять понад 70 % його загальної площі, поширені ценози асоціацій *Nupharo lutei*—*Nymphaetum albae* та *Nymphaetum candidae*. У заплавному ясенєво-дубовому лісі площею 80 га знайдено *Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newman., на заплавних луках також відмічено регіонально рідкісні *Carex disticha* Huds., *Scirpus tabernaemontani* C.C. Gmel., *Hippuris vulgaris* L., *Alisma lanceolatum* With. (рис. 3).

В околицях м. Тальне поблизу зруйнованої Тарасівської ГЕС на Гірському Тікичі пропонуємо створити заказник «Тарасівський». Тут на виходах гранітів зростають регіонально рідкісні види: *Asplenium trichomanes* L., *Polypodium vulgare* L., *Cystopteris flagilis* (L.) Bernh., *Aurinia saxatilis* (L.) Desv. Відмічена численна популяція *Anemone sylvestris* L.

На території, зарезервованій для майбутнього заповідання як заказник місцевого значення «Скеля», що знаходиться нижче за течією Гірського Тікича від смт Буки, поблизу с. Юрпіль, у жовтні 2001 р., крім регіонально рідкісних видів папоротей, відмічених в околицях м. Тальне, ми спостерігали також *Asplenium septentrionale* (L.) Hoffm. та *Dryopteris carthusiana* (Vill.) H.P. Fuchs.

На території, запропонованій нами для заповідання як заказник місцевого значення «Гордашівський» зареєстрована популяція рідкісного для України виду *Carex hordeistichos* Vill.

У місці злиття Гірського та Гнилого Тікичів, в розрідженому тополевому лісі ми виявили повночленну популяцію *Epipactis palustris* (L.) Cranz., занесену до Червоної книги України. Тому пропонуємо включити цю територію до розташованого неподалік комплексного заказника загальнодержавного значення «Синьоський».

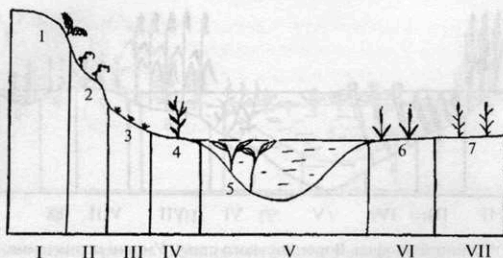

Рис. 4. Фітоценотичний профіль р. Гірський Тікич в Буцькому каньйоні. Умовні позначення: Асоціації: I — *Polypodietum*, II — *Asplenio—Cystopteridetum*, III — *Festuco valesiacaе—Caricetum humilis*, IV — *Calystegio sepium—Caricetum acutiformis*, V — *Potametum nodosi*, VI — *Caricetum ripariae*, VII — *Glycerietum maximae*. Види: 1 — *Polypodium vulgare*, 2 — *Asplenium trichomanes*, 3 — *Festuca valesiaca*, 4 — *Calystegia sepium*, 5 — *Potamogeton nodosus*, 6 — *Carex riparia*, 7 — *Glyceria maxima*

Fig. 4. Phytocoenotical profile of the Gorny Tikich river Buky canyon. Symbols indicate: I—VII — associations of vegetation; 1—6 — species of plants

Враховуючи те, що долина Гірського Тікича є унікальною в ландшафтному, гідрологічному, ботанічному, історико-археологічному аспектах, в перспективі вона може слугувати основою для створення регіонального ландшафтного парку (РЛП).

Специфіка пропонуваного РЛП полягає в його субмеридіональному спрямуванні вздовж долини Гірського Тікича, значній протяжності (понад 50 км) при невеликій ширині (0,5–3 км) залежно від виробленості долини. Територія, пропонується до виділення РЛП, належить до Христинівсько-Звенигородського геоботанічного району. Природна рослинність плакору трансформована господарською діяльністю: на правому березі Гірського Тікича переважають сільськогосподарські угіддя на місці дубових і грабово-дубових лісів, на лівобережжі — на місці лучних степів і остепнених лук. Найкраще збереглася природна рослинність заплави і відслонень гранітів. Ботанічна цінність РЛП визначається високою флористичною та ценотичною різноманітністю лучної, болотної, водної та рослинності гранітних відслонень.

Територія, на якій знаходиться більшість існуючих і запропонованих природоохоронних об'єктів загальнодержавного і місцевого значення, від Воронянської водойми до Буцького каньйону ми пропонуємо як природне ядро у складі екомережі регіонального рівня. Заказна (резерватна) зона РЛП «Гірський Тікич» має об'єднати території існуючих і запропонованих природно-заповідних територій. Її площа — понад 450 га, тут встановлюється режим часткової охорони (заказний). Зона регульованої рекреації має охопити більшу частину РЛП від смт Буки до м. Тальне. У цьому районі Гірський Тікич найбільш привабливий для водного туризму. Екскурсійні маршрути включатимуть 3–4-добові переходи на байдарках I класу складності; прокладатимуть-

ся екологічні стежки для пішохідного туризму, ознайомлення з різноманітними ландшафтами, рослинністю та об'єктами історично-культурної спадщини. Численні населені пункти, розміщені на берегах Гірського Тікича, та сільсько-господарські угіддя увійдуть до господарської зони із традиційним господарюванням з дотриманням природоохоронних вимог (рис. 4).

Ми підготували обґрунтування ботанічної цінності дослідженої території.

1. Білик Г.І. Європейсько-Сибірська лісостепова область // Геоботанічне районування Укр. РСР. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 140—194.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область / Під ред. О.Л. Стешенка. — К.: Гол. редакція УРЕ АН УРСР, 1972. — 788 с.
3. Клеонов Ю.Д. Про геоморфогенетичні мотиви розвитку рослинного вкриття УСРР // Журн. Ін-ту ботан. УАН. — 1935. — № 5 (31). — С. 13—73.
4. Круц В.О., Чабанюк В.В., Чорновіл Д.К. Ранок землеробського світу. Пам'ятки трипільської культури на Тальнівщині. — К.: Техніка, 2000. — 48 с.
5. Личков Б.Л., Чирвинский В.Н. О террасах рек Горного и Гнилого Тикичей в Украинском кристаллическом массиве // Тр. Геоморф. ин-та. — 1933. — Вып. 9. — С. 5—49.
6. Малі річки України / За ред. А.В. Ящика. — К.: Урожай, 1991. — 296 с.
7. Миркин Б.М. Закономерности развития растительности речных пойм. — М.: Наука, 1974. — 176 с.
8. Реєстр територій та об'єктів природно-заповідного фонду Черкаської області. — Черкаси, 1997. — 42 с.
9. Рябенко Б.А. Розломи центральної і північно-західної частин Українського щита та деякі закономірності розміщення в них корисних копалин // Доп. АН УРСР. — 1965. — № 3. — С. 371—374.
10. Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України // Укр. фітоцен. зб. — К., 1996. — Сер. А, вип. 4. — 119 с.
11. Фізико-географічне районування Української ССР / Под ред. В.Н. Попова, А.М. Маринича, А.И. Ланько. — Киев: Изд-во Киевск. ун-та, 1968. — 683 с.
12. Чижов М.П. Український Лісостеп. Фізико-географічний нарис. — К.: Рад. шк., 1961. — 204 с.
13. Юрк Ю.Ю. Сульфиды в гранитных породах Горного Тикича и Уманки // Минералогия. сб. Львов. геолог. о-ва. — 1949. — № 3. — С. 151—157.
14. Moraves J. A kolektiv. Rostlinna spolecenstva Ceske republiky a jejich ochrozeni // Severoceskou prirodu, Prilocha. — 1995. — 2 vyd. — 206 s.

Рекомендує до друку
Ю.Р. Шеляг-Сосонко

Надійшла 29.02.2003

Г.А. Черная

Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины

РАСТИТЕЛЬНЫЙ ПОКРОВ ПОЙМЫ Р. ГОРНЫЙ ТИКИЧ

Охарактеризовано развитие поймы р. Горный Тикич в историческом ракурсе, отмечено влияние антропогенных факторов, вызвавших эвтрофикацию и зарастание крупных водоемов, образованных на реке в XVIII ст. Показано распределение синтаксонов растительности переувлажненных территорий на различных участках долины. Синтаксономическое разнообразие растительного покрова поймы Горного Тикича включает в себя 10 классов (*Lemnetea*, *Potametea*, *Phragmiti—Magnocaricetea*, *Molinio—Arrhenatheretea*, *Bolboschoenetea maritimi*, *Alnetea glutinosae*, *Isoeto—Nanajuncetea*, *Chenopodietea*, *Bidentetea tripartiti*, *Galio—Urticetea*), 18 порядков, 25 союзов и 57 ассоциаций. Отмечено недостаточно высокий уровень заповедных территорий региона. На основании уникальности долины Горного Тикича в ландшафтном, гидрологическом, ботаническом и историческо-археологическом аспектах предложено создание в его долине регионального ландшафтного парка.

G.A. Chorna

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

VEGETATION OF THE FLOOD-PLAIN GORNY TIKICH RIVER

The transformation of natural ecosystems and phytosystems Gorny Tikich river under the impact of the human economic activities is being analysed. The phytocenological characteristics of aquatic, river-bank and paludal vegetation of Gorny Tikich river has of the vegetation includes 10 classes (*Lemnetea*, *Potametea*, *Phragmiti—Magnocaricetea*, *Molinio—Arrhenatheretea*, *Bolboschoenetea maritimi*, *Alnetea glutinosae*, *Isoeto—Nanajuncetea*, *Chenopodietea*, *Bidentetea tripartiti*, *Galio—Urticetea*) 18 orders, 25 alliances and 57 associations. The recommendations for the conservation of phytodiversity of Gorny Tikich are given.